

WYDAWNICTWA INSTYTUTU BAŁTYCKIEGO

JÓZEF NIERODA

ZA GOSPODAROWANIE
ŻUŁAW

1949

INSTYTUT BAŁTYCKI
GDAŃSK — SZCZECIN

Biblioteka Główna

UNIwersYTETU GDAŃSKIEGO

1100579614

Odbitka z „Jantara“
zesz. 3/4, r. VI (III) 1948

66105

3536 D 1952

ZAGOSPODAROWANIE ŻUŁAW

(Charakterystyka dotychczasowych prac Instytutu Bałtyckiego w tym zakresie oraz streszczenie ważniejszych poglądów w tej sprawie)

Charakterystyka prac dotychczasowych

Doniosłe znaczenie sprawy zagospodarowania Żuław, jako obszaru o wyjątkowych możliwościach gospodarczych i specjalnie korzystnym położeniu, zostało oddawna docenione przez Instytut Bałtycki i znalazło wyraz w poświęconych całkowicie lub częściowo temu zagadnieniu opracowaniach indywidualnych. Cenną w tym zakresie pozycję stanowi wydana przez Instytut już w r. 1946 praca T. Mieczysławskiego „Gleby b. terytorium Gdańska“, dająca m. in. obraz stosunków glebowych i wydajności Żuław w okresie niemieckim. W tym samym roku inż. Antoni Wielopolski w dwóch obszernych referatach: „Apro wizacja Wybrzeża“ i „Rozmieszczenie przemysłu rolniczego w delcie Wisły“ omówił sprawę możliwości produkcji rolniczej na Żuławach i roli związanego z nią przemysłu, mgr J. Nieroda zaś w opracowaniu „Elbląg, jego stan i najbliższe możliwości rozwojowe“ przedstawił potrzebę zagospodarowania Żuław Elbląskich jako podstawowy, obok rozwoju przemysłu ciężkiego, warunek ożywienia gospodarczego miasta. Ostatnio kierownik G. A. M., mgr B. Krzywiec, opracował dla R. U. P. P. w Gdańsku zagadnienie roli województwa gdańskiego jako bazy aprowizacyjnej miast Wybrzeża.

Nie zaspakajało to jednak istniejącej i coraz bardziej odczu-

wanej potrzeby syntetycznego opracowania zagadnienia zagospodarowania Żuław, które stanowiło by przekrój posiadanej wiedzy o tym temacie. W związku z tym Instytut Bałtycki przystąpił do zespołowego rozpatrzenia ważniejszych związanych z Żuławami problemów. Pierwsze poświęcone im posiedzenie Studium Społeczno-Gospodarczego Inst. Bałt. odbyło się dnia 5 lipca 1948 r. w składzie: inż. Biskupski, prof. Borowski, dyr. Kałczyński, inż. Jełowicki, inż. Połczyński — jako rzeczoznawcy oraz Sekretarz Generalny Srocłki i mgr Nieroda z Instytutu Bałtyckiego. Na posiedzeniu tym K. Fudakowski przedstawił w streszczeniu wyniki opracowanej na zlecenie Instytutu obszerniejszej pracy (ok. 100 str. maszynopisu) na temat „Żuławy — plan zagospodarowania, organizacja rolnictwa i produkcja rolna w przyszłości“. Referat ten objął w siedmiu rozdziałach całkowity projekt zagospodarowania Żuław, opracowany pod kątem widzenia jak największej wydajności produkcyjnej i oparty na szerokim podłożu ogólnoteoretycznym i statystyczno-porównawczym.

W wyniku dyskusji wyłoniła się potrzeba dalszej pracy nad tematem. Nowego oświetlenia podjął się pracujący oddawna nad tym zagadnieniem inż. Biskupski, który też w dniu 19 listopada 1948 r. omówił na drugim z kole-

posledzeniu Studium Społ. - Gospodarczego „Wytyczne do rolniczego zagospodarowania Żuław w planie przestrzennym“. W drugim posiadzeniu brali udział jako rzeczoznawcy: prof. Borowski, dyr. W. Bromaszewski, K. Fudakowski, dyr. Kałczyński, dyr. Lier, mgr Mrazek, mgr B. Stepowicz oraz z Instytutu Bałtyckiego: dyr. Borowik, sekretarz gen. Srocki, red. Lewandowski, dr Boduszyńska, dr Bukowski, mgr Krzywielec i mgr Nieroda.

Materiał, zawarty w obu referatach i uzupełniających je obszernych dyskusjach, pozwala już dzięki swej obfitości i wszechstronności oraz zgodności w punktach zasadniczych obu referentów i dyskutantów, na wydobycie szeregu oświeleń i tez o trwałszym charakterze, jak również na postawienie pewnej liczby pytań, wymagających dalszego szczegółowego rozważania i stanowiących temat dla dalszych prac w tym kierunku.

Zadania rolnictwa na Żuławach w świetle ogólnych zadań rolnictwa polskiego

Zadania rolnictwa w Polsce. Ogólne zadania rolnictwa w Polsce ujął dyr. Kałczyński w trzech punktach: 1. racjonalne żywienie ludności, 2. zwiększenie surowców dla przemysłu, 3. zwiększenie środków eksportu dla wyrównania bilansu płatniczego. Wydobycie najwyższych możliwości produkcyjnych Żuław jest szczególnie ważne dla ogólnego bilansu żywnościowego kraju. Podniesienie stopy życiowej w Polsce, szczególnie u ludności wiejskiej, która swym niedojadaniem, jak stwierdził K. Fudakowski, stwarzała podstawy eksportu żywności w okresie przedwojennym, może łatwo spowodować ogólny niedobór żywnościowy. Stąd powstaje potrzeba maksymalnej produkcji każdego regionu. Stąd też sprawa właściwego zagospodarowania Żuław staje się zagadnieniem nie lokalnym, lecz ogólnopolskim.

Specjalne zadanie Żuław. Ogólnopolskie zadania rolnictwa odnoszą się także do Żuław z tym, że jako teren o szczególnych możliwościach produkcyjnych i specyficznym położeniu powinny one w zakresie tych zadań pełnić rolę szczególnie wydatną.

Mają więc nie tylko zaspokoić potrzeby własne, ale także potrzeby zespołu portowo - miejskiego Gdańsk — Gdynia, co samo jest już poważnym zadaniem z uwagi na liczebność ludności zespołu, jej wyższą od przeciętnej zamożność i wyższe wymagania. Również w zakresie przetwórstwa rolniczego i możliwości eksportowych bliskość wielkich portów stwarza warunki dogodniejsze niż w innych regionach i stawia zarazem wyższe wymagania.

Przeгляд zagadnień. Niezbędnym warunkiem stworzenia racjonalnych podstaw dla maksymalnej produkcji Żuław jest poznanie i jasne określenie ich: 1. naturalnych warunków glebowych i klimatycznych, 2. związanych z nimi kierunków produkcji rolniczej i hodowlanej oraz ich związków z przemysłem, 3. właściwych środków produkcji, 4. jej przewidywanej wielkości, jak również wielkości spożycia i nadwyżek, 5. związanej z warunkami naturalnymi i celową organizacją produkcji struktury agrarnej i wreszcie 6. doboru i zadań człowieka, jako czynnika dominującego i koordynującego poszczególne elementy produkcji.

Naturalne warunki rolnictwa Żuław.

Obszar. Obszar Żuław obejmuje według danych urzędowych ok. 145.000 ha, z czego po odliczeniu części powierzchni objętej urządzeniami od- i nawadniającymi przypada na Żuławy Gdańskie 33.000 ha, Wielkie — 50.000 ha i Elbląskie — 35.000 ha, razem 118.000 ha. Są to liczby przybliżone, gdyż nie przeprowadzono jeszcze dokładnych pomiarów.

Gleby. Gleby delty Wisły cechuje duża różnorodność. W swej Mapie Gleb Mięczyński różni trzynaście głównych grup glebowych: gleby łąkowe zatorfione, gleby łąkowe w dobrych warunkach wilgoci i gleby uprawne na madowach, wśród nich zaś piętnaście typów. Charakterystyczne dla Żuław są gleby ciężkie, wszelkiego rodzaju mady, oznaczające się wysoką urodzajnością. Na glebach tych zbiory z jednego hektara na madowach próchnicowych wynosiły (według Mapy Gleb) 33,5 q dla pszenicy, 28,0 q — żyta, 34,5 q — jęczmienia, 30,5 q — owsa, 300 q — buraków cukrowych i 400 q dla buraków pastewnych. Jednak i pozostałe odmiany gleb, zaliczane w Polsce centralnej do IV a nawet V klasy użytkowej, dawały, wobec wysokiego poziomu produkcji rolnej na obszarze gdańskim, wysokie plony większości roślin uprawnych (Mięczyński).

W związku z jakością gleb należy wspomnieć o ciekawych i dających dobre wyniki niemieckich próbach użyźniania obszarów piaszczystych namulęm rzeczynym. Sprawa opłacalności finansowej tego rodzaju prac nasuwa poważne wątpliwości i wymaga szczególnej analizy. Jest to jednak zagadnienie raczej stosunkowo dalszej przyszłości.

Klimat. Klimat delty Wisły jest morski o średniej temperaturze rocznej ok. + 8° C. a na wyżej położonych terenach pasa nad-

morskiego + 6° C. Ilość dni o temp. poniżej 0° nie przekracza 100, gdy na całym pasie morskim dochodzi średnio do 130, a na Mazurach do 144. Odpowiednio do tego inaczej układa się okres wegetacyjny, dłuższy w delcie Wisły niż w reszcie pasa nadmorskiego. Opady są dość obfite, przy czym niekorzystne jest ich rozmieszczenie w poszczególnych miesiącach roku. Z badań niemieckich wynika, że 25% rocznych opadów przypada w pasie nadmorskim na miesiące lipiec i sierpień, czyli na okres żniwny i przedświenny. Ta okoliczność wpływa na cały system gospodarowania, stwarzając wyjątkowo wielkie nasilenie wszelkich prac rolnych w bardzo krótkim czasie.

Pasy wiatrochronne. Niektóre właściwości klimatu regionalnego Żuław są dość przykre z punktu widzenia rolnictwa. Należą tu przede wszystkim silne wiatry, przynozki, bardzo nierównomierne opady, co łącznie z brakiem lasów na tym terenie wpływa ujemnie na zasiewy. Jako środek ochronny przeciw tym niedomoganiom proponuje inż. Biskupski zakładanie pasów wiatrochronnych, które łagodziłyby ostrość wahań mikroklimatu. Stosowane są one na dużą skalę w Związku Radzieckim i Stanach Zjednoczonych, ostatnio zaczynają też uzyskiwać prawo obywatelstwa na Zachodzie. W stosunku do powyższego projektu K. Fudałkowski zgłosił zastrzeżenia, stwierdzając, że na wyniki tego rodzaju zabiegów trzeba zbyt długo czekać, zaś Żuławy, dzięki poważnej ilości opadów, raczej nie potrzebują tak daleko posuniętych zabiegów klimatycznych; skuteczność ich w odniesieniu do mikroklimatu może być wątpliwa.

Woda do picia. W związku z warunkami przyrodzonymi pozostaje też sprawa jakości wody

do picia, bardzo ważna dla człowieka i zwierząt. Płytkie wody gruntowe Żuław są wybitnie niezdrowe, toteż należy w tym kierunku prowadzić zorganizowane

badania nad środkami ulepszącymi ich jakość. Jak stwierdził mgr Mrazek, Urząd Wojewódzki przewidział już na ten cel specjalne fundusze.

Struktura agrarna

Dawne i nowe wytyczne. Wielkość i organizacja produkcji zależy w dużym stopniu od wielkości gospodarstw, a więc struktury agrarnej. Obaj referenci opierali się na strukturze obecnie istniejącej i określonej okólnikiem Min. Roln. i Ref. Roln z 12 maja 1948 r., przewidującym trzy typy gospodarstw na Żuławach. Jest to układ już nieaktualny, jak stwierdził mgr Mrazek, gdyż ostatnie uchwały Plenum CKWPPR i mowa min. Minca wskazały nowe drogi organizacji struktury rolnej. Przede wszystkim Żuławy będą terenem o najwcześniejszej prowadzonej gospodarce spółdzielczej. W ten sposób zakończony zostanie dotychczasowy chaos ustrojowy i wynikający stąd stan niepewności prawnej.

Okres osadnictwa na Żuławach należy uważać za zakończony. Pozostałe obszary obejmą majątki państwowe, co pozwoli na ostateczne zagospodarowanie odłogów w ramach istniejącej podaży rąk roboczych, stworzy podstawy dla nowocześniejszej mechanizacji rolnictwa, pokonując w ten sposób stały brak siły pociągowej, który rozbił poprzednie plany, i pozwoli na osiągnięcie zakreślonych planem centralnym norm produkcyjnych, nieosiągalnych w drobnych gospodarstwach samodzielnych.

Małe gospodarstwa. Małe gospodarstwa indywidualne są nieekonomiczne, gdyż marnuje się w nich zarówno praca człowieka, jak inwentarza. Intensywna tylko okresowo. Równocześnie niemożliwa jest mechanizacja tych gospodarstw, bez której nie ma postępu w rolnictwie. Również sprawa bu-

downictwa osadniczego nie da się rozwiązać przy istnieniu drobnych gospodarstw indywidualnych, z których każde musiało by otrzymać odrębne własne zabudowania.

Gospodarka spółdzielcza. Wyjściem w obu wypadkach jest stworzenie opartych o ośrodki maszynowe spółdzielni i osadnictwo folwarczne, tańsze od indywidualnego. W planowaniu przyszłej wielkości produkcji, organizacji pracy, ustalaniu proporcji siły pociągowej żywej i mechanicznej oraz wielkości zatrudnienia należy uwzględnić formy gospodarstwa spółdzielczego. Przykładem mogą służyć dwie istniejące na Żuławach spółdzielnie: w Grajewie i Lichnowie.

Pastwiska spółdzielcze. W nowych ramach struktury agrarnej nieaktualne stają się pewne poruszone w dyskusji koncepcje, jak np. sprawa pastwisk spółdzielczych. Jak twierdził prof. Borowski, wspólność pastwisk przy odrębności gospodarstw powoduje tylko przeinwentaryzowanie gospodarstw i wyniszczenie pastwisk, z których wszyscy korzystają lecz nikt nie chce inwestować.

Kombinaty rolne. Na bliższe omówienie zasługuje jedynie przedstawiona w referacie K. Fudakowskiego sprawa kombinatów rolnych. Opierając się na wzorach szwajcarskich i przyjmując równoczesne istnienie na Żuławach trzech typów gospodarstw różnych wielkości, referent wysunął koncepcję ich współpracy. Szczególnie zalecana byłaby tu współpraca majątku z osadnikami, pozwalająca na zastosowanie przy istniejących stosunkach własnościowych

nowoczesnych metod produkcji i zbytu. Stroną więcej zyskującą byłby tu osadnik, który w zamian za pomoc w zakresie urządzeń i środków produkcji i wskazówki

techniczne rewanżowałby się pewną ilością dni odpłatnej pracy w najcięższych dla majątku okresach.

Produkcja rolnicza

Grunty orne i pastwiska. Kształtowanie produkcji rolniczej na Żuławach powinno iść w kierunku osiągnięcia jak największej wydajności. Należy więc prowadzić gospodarkę intensywną w stosunku do całości użytków rolnych, zarówno upraw jak pastwisk i łąk. Podział użytków rolnych na te dwa podstawowe rodzaje określają w poważnym stopniu naturalne warunki glebowe i klimatyczne. Według długoletnich obliczeń niemieckich system gospodarowania w całym obszarze nadmorskim stale dawał przewagę hodowli, co pociągało za sobą zmniejszenie upraw polowych i zwiększenie pastwisk. Na obszarze Kłajpedy pastwiska zajmowały przed wojną 70% areалу, w dolinie Odry do 50%, zaś w dolinie Wisły na madach ok. 30%. Na ogół źródła niemieckie stwierdzają, że w okresie 1913—1927 nastąpił poważny wzrost przestrzeni pastwisk kosztem roli uprawnej. W dolinie kwidzińskiej, o warunkach glebowo-klimatycznych podobnych do żuławskich, w gospodarstwach powyżej 5 ha pastwiska obejmowały 40—50% areálu. Dla Żuław przyjmuje K. Fudakowski stosunek upraw polowych do pastwisk jak 1 : 1, co nie napotkało sprzeciwu w dyskusji.

Gospodarka intensywna. Intensywność upraw polowych polega na dobrej uprawie gleby (głęboka orka), jej zasileniu obornikiem i pełnymi nawozami sztucznymi i odpowiednim płodozmianie. W zakresie stosowania nawozów mineralnych należy przypomnieć za Mieczyskim, że mady żuławskie posiadają wyjątkową zdolność szybkie-

go i intensywnego reagowania na bodźce zewnętrzne. Mając przeciętnie dwu- albo i trzykrotnie większą zawartość przyswajalnego fosforu od dobrych bielic Polski centralnej, reagują one mimo to bardzo silnie zwyżnika plonów na dodatek tego składnika.

Rejonizacja produkcji. Dla wielkości produkcji bardzo ważna jest jej rejonizacja, dostosowanie pewnych typów upraw do warunków naturalnych większych obszarów. Jest ona łatwiejsza w gospodarstwach wielkich o większej łatwości specjalizacji niż w gospodarstwach drobnych. Podobnie przedstawia się sprawa standaryzacji produkcji, bardzo ważna z punktu widzenia eksportu.

Płodozmiany. Przy wyborze płodozmianu należy dążyć do produkcji plodów wysokocennych na eksport przy zaopatrywaniu się w konieczne mniej cenne płody z zewnątrz. Oznacza to ograniczenie produkcji kłosowych na rzecz okopowych, przemysłowych i pastewnych. Jest to zgodne z dawnymi doświadczeniami niemieckimi w pasie nadmorskim, gdzie ostatnie lata wykazały tego rodzaju tendencję. K. Fudakowski zaleca dwa rodzaje wysoce intensywnych płodozmianów: 1. ogrodniczy: okopowe, jęczmień, pszenica, warzywa; 2. reszta gospodarstw: okopowe, jęczmień, pszenica, strąkowe. Są to oczywiście schematy, które w zastosowaniu praktycznym ulegną zmianom, dostosowanym do indywidualnych właściwości warsztatów rolnych.

Rośliny hodowlane. Z produktów szczególnie opłacalnych dla Żuław zaleca inż. Poł-

czyński pszenicę i owies, jako dające specjalnie wysokie plony. Żyto i jęczmień są już mniej wydajne, chociaż istnieją specjalne odmiany jęczmienia, dostosowane do warunków żuławskich. Dobre wyniki daje rzepak, len, groch i buraki, a więc rośliny o wysokiej wartości spożywczej i dla przemysłu.

Buraki ziemniak. Szczególne znaczenie należy przypisać uprawie buraków, przy której jednak poważną trudnością może być brak rąk do pracy, gdyż burak jest bardzo pracochłonny. Według inż. Biskupskiego, znaczenie uprawy buraka cukrowego na Żuławach leży nie tylko w jego wartości dla przemysłu cukrowniczego, ale też w zastosowaniu jako paszy. W danym wypadku może on spełnić poważną rolę w zastępstwie ziemniaka, którego uprawa została ogólnie uznana jako nieopłacalna. Wynika to z jednej strony z taniości ziemniaka, co odbiera sens jego uprawie na wysokowartościowej glebie żuławskiej, z drugiej zaś z charakteru gleby — jest zbyt ciężka i nieprzydatna do uprawy ziemniaków. Należy je więc uprawiać w miarę własnych potrzeb konsumcyjnych, a nie jako produkt dla eksportu lub hodowli. W tym zakresie lepszy jest znacznie burak cukrowy z uwagi na większą wartość pokarmową dzięki dużej ilości białka. Należy go tylko odpowiednio dostosować, to znaczy krajać i suszyć, co daje paszę treściwą, wysoce odżywczą, łatwą w przechowaniu i transporcie. Jest to sposób oddawna stosowany na Zachodzie, u nas dotąd nie praktykowany. Dla uprawy buraka ważna jest sprawa własnej hodowli nasion buraczanych. Żuławy nie powinny sprowadzać nasion z zagranicy lub z kraju, lecz mieć własne plantacje w folwarkach Z. P. N. Z.

Użytki zielone. W zakresie paszy ważne jest również

zwiększenie obszarów uprawy użytków zielonych. Należy tu rozwinąć specjalną propagandę, gdyż obecny stan jest niekorzystny, a przyznane na ten cel kredyty są wykorzystywane w minimalnym stopniu, jak to stwierdził dyr. Kałczyński.

Warzywnictwo. W okręgach podmiejskich należy tworzyć warunki dla rozwoju warzywnictwa, mającego w miastach zbyt dla swej produkcji i dającego równocześnie surowiec dla przemysłu przetwórczego. Należy jednak przy tym uważać, aby rozwój gospodarstw warzywniczych następował ewolucyjnie, w dostosowaniu do zapotrzebowania, gdyż nadmierna ilość warsztatów warzywniczych może nie znaleźć zbytku dla ich produktów.

Szkodnictwo rolne. Z produkcją polową łączy się aktualna obecnie i trudna sprawa szkodnictwa: gryzoni i chwastów. Co do gryzoni, obecne ich nasilenie nie ma nic wspólnego z plagą z 1947 r., jak to stwierdził inż. Biskupski. Są to zupełnie inne odmiany, toteż nie można mówić o jakiejś ciągłości. Konieczna jest jednak planowa, zakrojona na dłuższą metę akcja, gdyż doraźnie stosowane odszczurzenia są bardzo kosztowne, a nie przynoszą dodatkowych wniosków, proporcjonalnych do wielkości kosztów tej walki. Żuławy posiadają wyjątkowo wprost warunki rozwoju gryzoni w postaci wielkiej liczby kanałów i rowów odwadniających.

W walce z chwastami należy podkreślić duże osiągnięcia dotychczasowe, nie są one jednak wystarczające. I tu należy prowadzić akcję długookresową, opartą o badania własności gleby. W obu wypadkach walki ze szkodnikami ważne jest zagospodarowanie odłogów, będących rozsadanikami gryzoni i chwastów oraz staranna uprawa pól.

Produkcja hodowlana

Znaczenie hodowli. Znaczenie produkcji hodowlanej jest dla Żuław nie mniejsze niż upraw polowych z uwagi na wielki odsetek doskonałych, trzykośnych łąk i pastwisk. Jak stwierdził inż. Połczyński, racjonalne wykorzystanie pastwisk było jedną z głównych przyczyn gospodarczego rozwoju Żuław. Należy jednak również w stosunku do pastwisk prowadzić gospodarkę intensywną, to znaczy systematycznie nawozić i obsiewać co 8—10 lat. Ważna przy tym jest sprawa hodowli nasion traw oraz dobieranie specjalnych mieszanek traw i ziół stosownie do rodzaju gleby.

Pasza. W zakresie hodowli bardzo ważne są stosunki paszowe. Nie wystarcza tu wyłącznie opieranie się na bazie naturalnej, jaką są istniejące łąki i pastwiska. Należy jeszcze rozwinąć szeroko produkcję upraw zielonych i stosowanie pasz treściwych, przede wszystkim suszenia buraka cukrowego, o czym już była mowa. Ważna również jest sprawa przechowania paszy. Na skutek warunków klimatycznych marnuje się trzeci sianokos na Żuławach, czemu może łatwo zanobiec silosowanie paszy lub suszenie. Należy stosować nie kosztowne silosy wieżowe, lecz tanie a równie praktyczne silosy dołowe, jak to się już praktykuje na Zachodzie. W zakresie produkcji paszy i hodowli raczej nie należy się wzorować, zdaniem K. Fudałowskiego, na Danię, która swą hodowlę opierała na treściwych paszach importowanych. Bardziej miarodajne dla nas w tym zakresie mogą być przykłady niemieckie.

Bydło i trzoda. W zakresie hodowli należy kłaść nacisk na rozwój bydła rogatego. Przed wojną wychów bydła mięsnego dawał lepszy dochód niż mlecznego. Hodowla trzody chlewnej nie ma

na Żuławach naturalnej bazy ziemniaczanej, stąd nie może się ona należycie rozwinąć w gospodarstwach rolnych i nie powinna wykraczać poza zapotrzebowanie własne. Oparcie może znaleźć jedynie przy zakładach przemysłu przetwórczego, jak: serowninie i mleczarnie, gdzie obfitość odżywczych odpadków wynagradza brak ziemniaka.

Inne zwierzęta. Większe niż trzoda chlewna możliwości rozwoju hodowli w gospodarstwach rolnych mają owce i drób. Owce żuławskie były cenione przed wojną dla swej wełny, hodowla zaś drobiu jest bardzo opłacalna w gospodarstwach zbożowych, zwłaszcza że bliskość wielkiego zespołu miejskiego daje łatwość zbytu mięsa i jaj. Na marginesie właściwej hodowli należy wspomnieć o poruszonej przez inż. Połczyńskiego możliwości hodowli zwierząt futerkowych, mającej na Żuławach dobre warunki naturalne w postaci licznych zarybionych stawów.

Ochrona hodowli. Istotna dla hodowli sprawa doboru ras, odpowiednich do tutejszych warunków glebowo-klimatycznych, wymaga zwrócenia uwagi w pierwszym rzędzie na produkcję hodowlaną-zarodową, a więc zakładanie źrebociarni, wchowalni buhai. Dla tego celu należy stworzyć specjalny zakład zootechniczny dla Żuław, mający za zadanie naukowe badanie podstaw hodowli oraz szkolenie i kontrolę w tym zakresie.

Również w związku z hodowlą pozostaje sprawa należytej opieki weterynaryjnej. Łączy się ona z ogólnokrajowym brakiem lekarzy weterynarii, toteż całkowitego zaspokojenia potrzeb pod tym względem nie można się spodziewać przed wyszkoleniem nowych kadr lekarzy, co mgr Mrazek określił na 15 lat.

Związki produkcji rolnej z przemysłem

Łączność rolnictwa i przemysłu. Wszechstronna i intensywna produkcja rolniczo-hodowlana Żuław zarówno stwarza możliwość rozwoju przemysłu przetwórczego jak też sama odnosi z tego przemysłu korzyści. Następuje tu obustronnie korzystne powiązanie, którego przykładem może być hodowla i przetwórstwo mleczne (odpadki dla trzody chlewnej), przemysł olejarski i cukrowniczy (makuchy i melasa dla bydła), nawet przemysł rybny (mączka dla trzody). Toteż planowanie zarówno produkcji rolniczej, jak i rolniczego przetwórstwa winno uwzględnić te momenty wiążące, zwiększające opłacalność produkcji.

Rola miast portowych. Bardzo korzystne mogą być związki rolnictwa Żuław z przemysłem spożywczym miast portowych dzięki możliwości łączenia surowców krajowych i importowanych. Poważną rolę gra tu również wielkość miast, będących poważnym konsumentem dla przetwórstwa rolniczego, a także łatwość wywozu przez porty.

Z przemysłów przetwórstwa rolnego, mających specjalne możliwości rozwoju, należy wymienić przetwórstwo mleczne, w nim zaś szczególnie serowarstwo, oraz przemysł olejarski. Zakłady olejarskie Wybrzeża produkują obecnie 75% naszego zapotrzebowania, z nich zaś wytwórnia „Żuławy” jest wyłącznie obsługiwana przez rolnictwo Żuław. Dotąd przerabiała ona tylko makuchy, obecnie projektuje tłoczenie oleju z własnego zaplecza.

Przetwórstwo owocowo-warzywnicze. Dobre widoki rozwoju z uwagi na bliskość portu i związane z tym możliwości eksportowe ma przetwórstwo owocowo-warzywnicze. Ta gałąź przemysłu nie może się rozwinąć w oparciu o rynek krajowy z uwagi na wysoki koszt potrzebnego do produkcji cukru. Dyr. Kałczyński zwrócił uwagę na możliwość eksportu cukru nie w postaci naturalnej, lecz oddanie go po niskiej cenie przetwórstwu owocowo-warzywnemu i w eksporcie wyrobów tego wytwórstwa.

Środki produkcji

Przyrodzone warunki Żuław stawiają jego rolnictwu specjalne wymagania w zakresie urządzeń i środków produkcji, nie spotykane w innych regionach.

Melioracja. Przede wszystkim ma to miejsce w zakresie urządzeń melioracyjnych. Sieć licznych wałów ochronnych, rowów i kanałów od- i nawadniających wymaga stałej opieki i konserwacji. Przed wojną istniały w tym celu specjalne spółki wodne i związki wałowe, których zadaniem była ochrona i konserwacja tych urządzeń. Ich wskrzeszenie w tej samej lub innej, bardziej dostosowanej do obecnych stosun-

ków własnościowych postaci jest jednym z bardzo pilnych zadań w zagospodarowaniu Żuław. Tegoroczne sztormy, powodujące poważny przybór wód, grożących zalaniem polderów, świadczą najsilniej o potrzebie prac w tym kierunku. Na specjalnej konferencji, zwołanej w tej sprawie w Urzędzie Wojewódzkim, postanowiono zwrócić się do władz państwowych o specjalne kredyty na przeprowadzenie robót wzmacniających.

Warunki glebowe. Również właściwości urodzajnej lecz ciężkiej gleby wymagają specjalnej uprawy i środków produkcji:

maszyn, narzędzi, nawozów. Powoduje to nakłady kapitałowe, przekraczające możliwości mniejszych gospodarstw, gdyby zaś one nawet podolały temu finansowo, to posiadany przez nie inwentarz nie byłby całkowicie wykorzystany, a jego ilość przekraczałaby obecne możliwości produkcyjne naszego przemysłu.

Ośrodki maszynowe.

Wyściem z tej sytuacji jest tworzenie ośrodków maszynowych i oparta o nie gospodarka spółdzielcza lub wielkomajątkowa. Liczba tych ośrodków przy całkowitym zaspokojeniu potrzeb nowoczesnie zmechanizowanego rolnictwa prawdopodobnie będzie większa niż liczba gmin. Ich wyposażenie winno objąć wszelkie mechaniczne środki obsługi rolnictwa, a więc traktory, żniwiar-

ki-wiązalki, młockarnie, siewniki i inne.

Obecnie najpilniejszą potrzebą są traktory, których liczbę dla małych gospodarstw określił inż. Biskupski na 400 (jeden traktor na 25 gospodarstw). Stosowanie do potrzeb gleby i rodzaju prac potrzebne są najmniej 2 typy traktorów: jeden do prac lekkich, drugi do ciężkich.

Elektryfikacja. Niezbędnym warunkiem całkowitej mechanizacji i uwolnienia rolnictwa jest elektryfikacja. Budowana obecnie linia wysokiego napięcia rozwiąże częściowo to zagadnienie, należy jednak dążyć do objęcia siecią elektryczną każdego gospodarstwa, co pozwoli na poważne zaoszczędzenie siły roboczej i wzmocze wydajność pracy i produkcji.

Wielkość produkcji

Gdy mowa o wysokiej wartości produkcji rolniczej Żuław, nasuwa się pytanie, jaki jest jej wymiar liczbowy. Określenie przyszłej wielkości produkcji zależy od tak wielu różnych i zmiennych elementów, że wszelkie obliczenia mogą mieć tylko charakter przybliżony i pozwalają raczej na zorientowanie się w skali wielkości, niż odtwarzają stan faktyczny.

K. Fudakowski przeprowadził szczegółowe obliczenie wielkości produkcji, spożycia i nadwyżek dla Żuław w okresie lat 10-ciu, opierając się na istniejącym stanie struktury agrarnej i przedwojennych danych produkcyjnych i przyjmując liczbę ludności rolniczej Żuław 85.000. Ostateczny wynik tych obliczeń przedstawia następująca tablica:

Produkcja, spożycie i nadwyżki na Żuławach

	Mleko w litrach	Mięso tłuszcze w kg	Pszenvica jęczmień strąkowe w q	Kartofle w q	Buraki w q	Warzywa w q
Produkcja	155.577.000	6.916.900	1.124.940	1.727.100	5.352.500	105.000
Spożycie	46.860.000	1.704.000	685.830	1.509.700	1.556.000	—
Nadwyżki	108.717.000	5.212.900	439.110	217.400	3.796.500	105.000

Autor ocenia podane liczby jako zbyt niskie, prawdopodobnie ok. 25% dla plonów a 30—50% dla wydajności mlecznej. Już obecnie są wypadki przekroczenia przyjętych przez niego przeciętnych, a wzrost poziomu upraw i hodowli pozwala na dalszy optymizm w ocenie wyników. Jednak nawet te liczby świadczą o poważnej wiel-

kości produkcji na Żuławach, przewyższających pod tym względem inne tereny Polski. Dodatkowo wyjaśnił autor, że liczby dla buraków pastewnych i kartofli niekoniecznie oznaczają te właśnie plody, lecz mogą być przeliczone w razie potrzeby na buraki cukrowe.

Człowiek

Dobór człowieka. Wielki zakres zadań, stawiany pod każdym względem rolnictwu na Żuławach, wymaga odpowiedniego człowieka, który by stanął na ich wysokości. Należy więc tu osadzić element pionierski, o dużej energii i wartości ideowej, pracowity i zdolny. Najlepiej jest brać ludzi z terenów podobnych glebowo i klimatycznie i dobrze zagospodarowanych, gdyż oni najłatwiej się dostosują do nowych warunków.

Szkolenie. Niezbędne jednak przy tym jest szkolenie doraźne w formie kursów, choćby nawet przymusowych, i dalszoplanowe w szkołach rolniczych wyższych i średnich. Prócz szkolenia osadników należy też tworzyć fachowe kadry kierownicze, co zapoczątkowane zostało przez utworzenie Wyższej Szkoły Admin. Rolniczej w Elblągu.

Badania naukowe. Zrazem należy prowadzić na Żuławach fachowe badanie rolnicze na wyższym poziomie w specjalnych majątkach doświadczalnych i zakładach badawczych. Zadaniem tych badań powinno być poznanie indywidualnych cech Żuław pod względem gleby, klimatu regionalnego, naturalnych warunków uprawy roślin i hodowli i stworzenie w ten sposób naukowych podstaw zagospodarowania. Na niezbędność tego rodzaju zakładów zwracali uwagę obaj referenci oraz dyskutujący. Na razie jako

pierwszy majątek doświadczalny przeznaczono majątek Fiszewo, pozostający pod kierownictwem P. I. N. G. W. w Bydgoszczy.

Warunki bytu robotników rolnych. Należy dążyć do stworzenia pracownikowi rolnemu dobrych, zadawalających go warunków bytu. Szczególnie trudna jest sprawa pracowników sezonowych w majątkach, nie mających okresowo pracy. Przeważa obecnie tendencja przyjmowania robotników stałych w ilości potrzebnej do zaspokojenia potrzeb maksymalnych i dawania im w okresie mniejszego natężenia pracy zajęć dodatkowych w przemyśle rolnym, rękodzielniczym itp. przy równoczesnym zabezpieczeniu mieszkania i minimum egzystencji.

Warunki atrakcyjności wsi. Warunki bytu pracowników rolnych mogą silnie zaważyć na zatrudnieniu w rolnictwie. Łatwość przejścia ze wsi do miasta o wyższej stopie życiowej, jaką stwarza obecna urbanizacja, może wywołać w rolnictwie poważny niedobór pracowników. Zwrócił na to uwagę K. Fudakowski, jako na zjawisko o dużym znaczeniu gospodarczym dla całego kraju i podkreślił konieczność zwiększenia atrakcyjności pracy w rolnictwie dla pracowników wszelkiego typu, przede wszystkim zaś robotników rolnych. Oprócz odpowiedniej regulacji warunków materialnych na-

leży dążyć do poprawy warunków kulturalnych, elektryfikacji wsi, stworzenia dobrej komunikacji i sieci obsługi kulturalnej (objazdowe kina, teatry, wystawy, ruchome biblioteki). Szczególnie ważną, zdaniem inż. Biskupskiego, także z gospodarczego punktu widzenia, jest dla Żuław sprawa komunikacji. Wprawdzie mają one dobrze rozwiniętą sieć dróg twardych, lecz drogi polne są w pewnych okresach nie do przebycia. Odbija się to ujemnie na gospodarstwach rolnych szczególnie

w okresach dostaw jesiennych. Należy więc zwrócić uwagę na ten stan i przedsięwziąć środki zaradcze. Również ważną rzeczą jest zapewnienie komunikacji przez Wisłę przez mosty trwałe.

W ten sposób, tworząc odpowiednie warunki bytu na wsi, zatrzymamy w niej wartościowy element ludzki, który normalnie szuka awansu w mieście i przyczynia się przez to do obniżenia poziomu rolnictwa, przed którym stają coraz większe zadania.

Zadania badawcze

Przebieg obu dyskusji wykazał, że wyniki dotychczasowe dalekie są od wyczerpania całości zagadnienia najważniejszego zagospodarowania Żuław. Zarysowała się konieczność pogłębienia dotychczasowej pracy w wielu kierunkach.

Znaczenie gospodarcze Żuław, zarysowane w pierwszym rzędzie w referacie K. Fudakowskiego, nie zostało przez referat ten wyczerpane. Przeciwnie, jak przyznał sam referent, podane przez niego liczby i oceny są zapewne zbyt niskie. Należy się spodziewać, że przez zweryfikowanie tych danych otrzymana się obraz bardziej optymistyczny, pozwalający na uzasadnienie większej rentowności nakładów czynionych na zagospodarowanie Żuław oraz podnoszący znaczenie gospodarcze regionu żuławskiego w gospodarce ogólnokrajowej.

Zagadnienia ludnościowe i zagadnienia pracy. Do omówionych, lecz niewyczerpanych zagadnień należy zaliczyć zagadnienia ludnościowe terenu, w pierwszym rzędzie: 1. optymalna gęstość i rozmieszczenie ludności, 2. dostosowanie zawodowe do specyficznych warunków terenu, 3. zagadnienie pracy sezonowej, 4. organizacja materialnych

i kulturalnych warunków egzystencji poszczególnych środowisk, 5. istniejąca i optymalna struktura ludności z punktu widzenia zawodowego oraz terenu pochodzenia.

Struktura agrarna. Jednym z głównych, lecz niewyczerpanych tematów dyskusji było zagadnienie struktury agrarnej terenu. Przyjmując we wnioskach końcowych tezę niebezpieczeństwa nadmiernego rozdrobnienia gospodarstw rolnych, wskazano jako temat dalszej analizy: 1. wyznaczenie optymalnego stosunku obszarowego i charakteru zadań produkcyjnych obszarów gospodarstwa wielkofolwarcznego (P. Z. N. Z.), spółdzielczego i indywidualnego osadnictwa; 2. zagadnienie dostosowania struktury agrarnej do stopnia terenowego wyposażenia w budynki oraz do wzajemnego stosunku niezbędnych nakładów inwestycyjnych i spodziewanych korzyści gospodarczych.

Zagadnienia produkcji i jej warunków. Jako zagadnienia niewyczerpane całkowicie przez dyskusję, o szczególnym — jak podkreślono — znaczeniu dla obszaru Żuław, wskazać należy: 1. powiązanie rezultatów rolnych z przetwórstwem przemysłowym.

słowym terenu; 2. sprawa upraw specjalnych o szczególnej pojemności pracy zimowej (np. wikliniarstwo); 3. zagadnienie walki z gryzoniami i chwastami, jako plagą znajdującą wyjątkowe warunki rozwoju; 4. zagadnienie typu owcy żuławskiej oraz warunków gospodarstwa drobiowego; 5. zagadnienie mechanizacji i elektryfikacji w gospodarstwie żuławskim; 6. rola sadownictwa i gospodarki ogrodowo-warzywniczej; 7. zagadnienie przetwórstwa hodowlanego, w pierwszym rzędzie serowarstwa; 8. sprawa wód gruntowych; 9. znaczenie upraw leśnych w zakresie mikroklimatu i zabezpieczenia glebowego (ochrona przed wiatrem i zapiaszczeniem); 10. rola silosów w gospodarstwie hodowlanym Żuław;

11. znaczenie lokalnego doświadczeńnictwa rolnego; 12. znaczenie terenowego gospodarstwa rybnego itd.; 13. warunki zabezpieczenia urządzeń melioracyjnych terenu; 14. zagadnienie rejonizacji produkcji wewnątrz obszaru Żuław itp.

Jako zagadnienie odrębne wysuwało się w czasie dyskusji zagadnienie majątków państwowych, wyznaczenia ich roli w całości gospodarstwa żuławskiego, wytypowania majątków uprawnych, hodowlanych i szkoleniowo-doświadczalnych. Dyskusję nad tym zagadnieniem w związku z nieobecnością przedstawiciela P. Z. N. Z. na zebraniu w dniu 19. XI. 1948 r. odłożono do następnych posiedzeń.

J. Nieroda

BIBLIOTEKA
UNIERSYTECKA
Gdańsk

66 105